ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА
ИИНЧ

1869

ИНФОРМАЦИОННА БРОШУРА ПО ПРОЕКТ

ПСИХОЛОГИЧНИ ДЕТЕРМИНАНТИ НА НАГЛАСИТЕ КЪМ ЕМИГРАЦИЯ И ЖИЗНЕНОТО ПЛАНИРАНЕ ПРИ МЛАДИТЕ ХОРА, В КОНТЕКСТА НА ДЕМОГРАФСКИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В БЪЛГАРИЯ

Договор № КП-06-Н35/4 по
„Конкурс за финансиране на фундаментални научни изследвания – 2019 г.“ на Фонд „Научни изследвания“, МОН

ФОНД НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

София, 2023

АКТУАЛНОСТ И ОСНОВНА ЦЕЛ НА ПРОЕКТА

Photo by Caroline Selfors on Unsplash

Проблемът за миграцията засяга редица сфери от обществения и икономически живот на всяка държава. Справянето с демографската криза и постигането на икономически напредък чрез развитие на човешкия капитал са сред приоритетите за България. Следователно, проучването на емиграционните процеси като един от факторите за демографски срив, очертава изследователска област със стратегическо значение. Възможността с методите на науката да се анализира взаимовръзката между личностни особености, нагласи към емиграция и умения за жизнено планиране, е изключително ценен ресурс за изясняване на важни дълбинни процеси и механизми, които да послужат за научно обоснована база за създаване на действащи мерки и политики.

Проект „Психологични детерминанти на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите хора, в контекста на демографските предизвикателства в България" (№ КП-06-Н35/4, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, МОН) илюстрира ролята на научния подход при решаването на съвременни предизвикателства. През 2019 г. Департамент „Психология" на Институт за изследване на населението и човека – Българска академия на науките (ИИНЧ-БАН) започна работата по проектните дейности. В периода между 2019 и 2023 г. бяха реализирани и популяризирани редица научни проучвания (включително национално представително изследване) по проекта с основна цел да се очертаят психологичните детерминанти на жизненото планиране и нагласите към емиграция сред ключова група от обществото – младите хора в България на възраст между 18 и 35 години.

МОДЕЛ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Задълбоченото проучване на миграционните процеси изисква анализ на редица важни индивидуални психологически особености. В проекта се изследва самостоятелният и съвместният ефект на комплексни психологични фактори (ценности, психично благополучие и склонност към поемане на риск) върху нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите хора в България. Моделът на изследването и компонентите на изследваните фактори са представени във Фигура 1.

Photo by Ben Sweet on Unsplash

Основни компоненти на модела на изследване:

- **Емиграция** – акт на напускане на страната по местожителство с намерение да се установиш в друга страна за период не по-кратък от 6 месеца.
- **Циклична (кръгова) миграция** – повтарящо се пътуване между родната страна и една или повече приемни страни, обикновено с цел работа или образование.

Фигура 1. Модел на изследването по проекта

❑ **Емиграционни нагласи** – оценка за емиграцията, която включва емоционален, когнитивен и поведенчески компонент. Емоционалният компонент обхваща емоции, чувства, желание и положително, отрицателно или неутрално отношение към емиграцията. Когнитивният компонент се отнася до мислите, убежденията и познанието за емиграцията, за други емигранти, за други страни, езици, култури и др. Поведенческият компонент включва план, намерение и подготовка за емиграция. Положителната нагласа за емиграция може да доведе или да не доведе до реален емиграционен акт поради комплекс от фактори. Все пак, емиграционните нагласи са подходящи за прогнозиране на действителните миграционни потоци в международен план.

❑ **Склонност към поемане на риск** – относително устойчиво индивидуално възприятие за заплахите и възможностите в различни ситуации; предразположение за вземане на решение в непознати, неопределени или дори опасни ситуации. Лица с висока склонност към поемане на риск е по-вероятно да се ангажират с рискови дейности, тъй като не възприемат несигурните начинания и опасните ситуации като толкова неопределени и застрашаващи, колкото лицата с ниска склонност към поемане на риск. Въпреки това, много хора може да са склонни да поемат риск в някои области от живота, но не и в други. За целите на проекта се разглеждат четири аспекта на склонността към поемане на риск – физически (здравен), финансов (материален), социален и етичен.

❑ **Жизнено планиране** – стратегия за управление на живота; един от начините, по които хората контролират и структурират живота си. Планирането се разглежда като създаване на организиран метод за действие предварително. Въпреки че хората не планират през цялото време и планирането не се случва във всяка ситуация, умението за планиране е ключово за човешкото поведение. Проучват се два подхода на жизнено планиране – структуриран и неструктуриран, от гледна точка на общите умения на младите хора да поставят, организират и реализират жизнените си цели.

❑ **Оптимизъм** – отразява очакванията, които имаме за това, което ще се случи или не в бъдеще. Тези очаквания са важни, тъй като определят целите, които си поставяме; решенията, които взимаме; усилията, които инвестираме и реакцията ни на събитията. По-оптимистичните хора са склонни да вярват в доброто си бъдеще, докато песимистите са склонни да очакват неприятни събития и да действат по начин, който им позволява да се подготвят за най-лошия бъдещ сценарий.

❑ **Субективно психично благополучие** – цялостна оценка на качеството на собствения живот и на всички негови сфери до момента, включително съотношението между позитивни и негативни емоционални преживявания. Оценката се определя от разликата между индивидуалните очаквания, потребности и желания, и степента, в която те са реализирани. Субективното психично благополучие се разглежда като съвкупност от два компонента: когнитивен (удовлетвореност от живота) и афективен (щастие). За разлика от мигновеното и краткотрайно преживяване на щастие, удовлетвореността от живота не се определя от даден момент и сфера на живота.

❑ **Ценности** – абстрактни идеи, споделяни от хората за това какво е добро и желателно в обществото. Ценностите са основата на социалните норми, които предписват желателно поведение. Въпреки че съществуват множество теории за ценностите, изследването по проекта се фокусира върху проучване на индивидуалните ценности по Шварц (1992): хедонизъм, постижение, самонасоченост, власт, сигурност и традиция.

ПОРЕДИЦА ОТ ИЗСЛЕДВАНИЯ С РАЗЛИЧНИ МЕТОДИ

В рамките на проект „Психологични детерминанти на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите хора, в контекста на демографските предизвикателства в България“, екипът изследователи от Департамент „Психология“, ИИНЧ-БАН провежда поредица от количествени и качествени проучвания, фокусирани върху темата за емиграцията на младите хора (вж. Фигура 2).

Фигура 2. Изследвания, проведени в рамките на проекта (2020-2021)

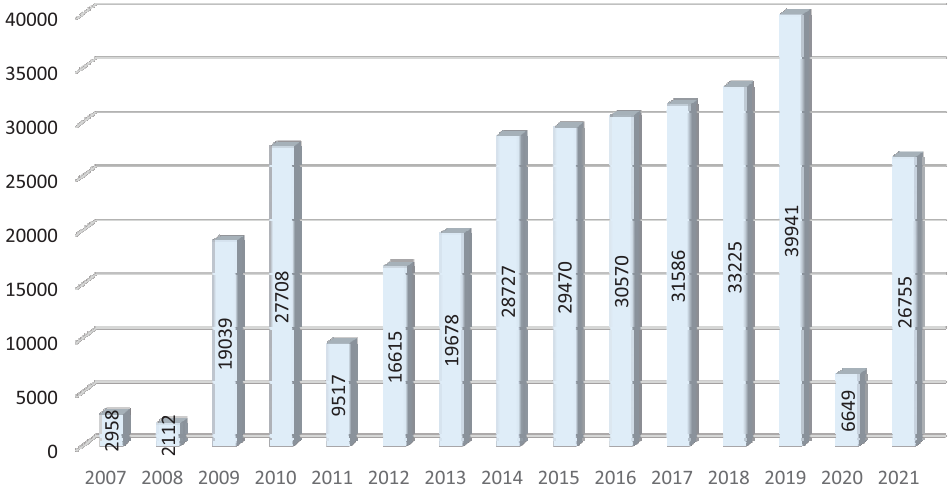
АНАЛИЗ НА ДАННИ ОТ ДРУГИ ИЗТОЧНИЦИ

Два са основните фактори за демографската криза, свързани с намаляване на населението:

1. Отрицателният естествен прираст, т.е. разликата между раждаемост и смъртност

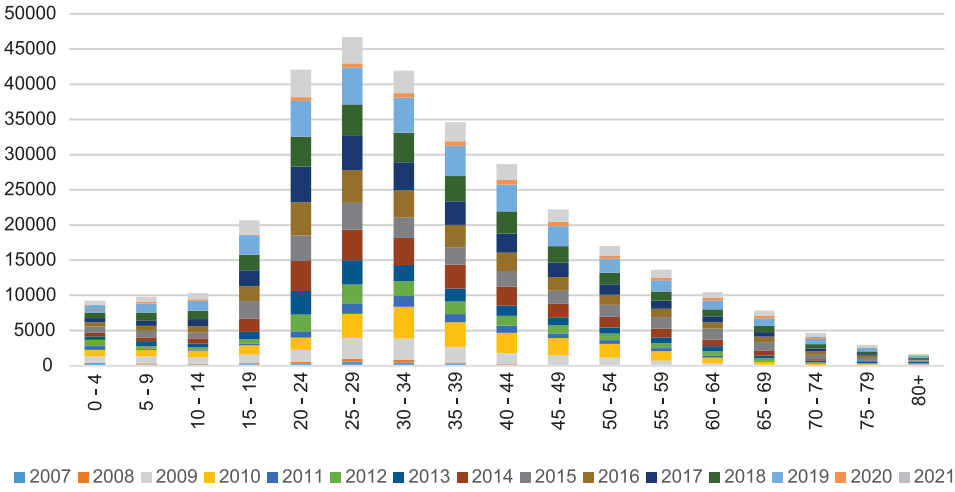
2. Отрицателната нетна миграция, т. нар. още отрицателен механичен прираст (т.е. разликата между заселили се и изселили се, когато изселилите се са повече от заселилите се в страната).

По данни на Националния статистически институт (НСИ) общо емигрирали от страната от 2007 г. до края на 2021 г. са 324550 лица, включително лица от 0 до 80+ г. възраст. От 2011 г. до 2019 г. се наблюдава ясно изразена тенденция към увеличаване на броя на емигрантите, като през 2019 г. техният брой достига пик. През 2020 г. броят на емигриралите рязко спада с избухването на пандемията от COVID-19, но през 2021 г. отново тръгва стремително нагоре (вж. Графика 1).

Графика 1. Брой на емигрираните от България от 2007 до 2021 г. (данни от НСИ)

Почти през всички години от 2007 г. насам най-активно е емиграционното поведение на възрастовата група от 25-29 г., следвана от групите на възраст между 20-24 г. и 30-34 г. Следователно, **най-голям е броят на емигриращите млади хора на възраст между 20-34 г.** Техният брой за този период е над 130 000 души и съставлява много повече от 1/3 от всички емигрирали от страната. През всички години от 2007 до 2019 г., механичният прираст на младите хора в България е не само отрицателен, но и обяснява по-голямата част от отрицателния механичен прираст на цялото население. С други думи, от страната емигрират много повече и се заселват много по-малко млади хора до 34 г. възраст, отколкото такива над 35 г. възраст. Наблюдава се много ясно изразена тенденция емиграционното поведение постепенно да затихва с напредване на възрастта (вж. Графика 2).

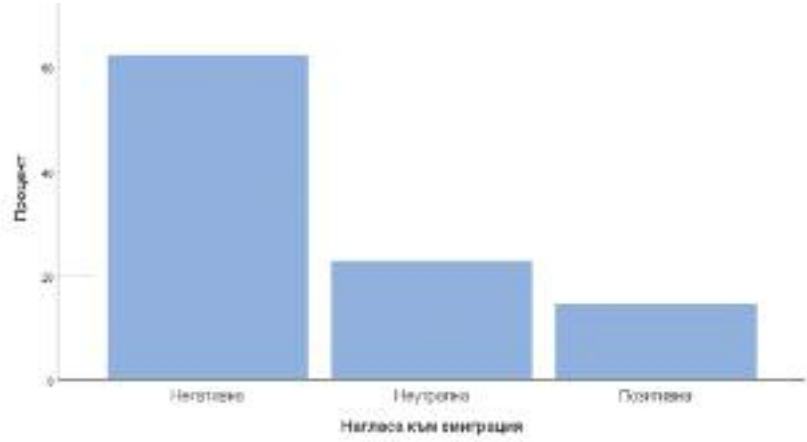
Графика 2. Брой на емигрираните от страната по възрастови групи (данни от НСИ, 2007-2021)

По данни на ООН броят на българите, които живеят по света през 2019 г., е повече от 1.5 милиона (N=1 541 860). Този брой е по-нисък по данни на Евростат. Причината е, че докато ООН отчита броя на емигрантите и бежанците, родени в България, Евростат отчита броя на емигрантите, според тяхното гражданство. Най-предпочитаната дестинация за емигрантите и бежанците, родени в България, е Турция (заради преселването на голям брой български турци през годините), а в рамките на ЕС – на първо място е Германия, следвана от Испания, Гърция, Италия, Великобритания (по това време все още член на ЕС), Белгия, Франция, Холандия и Австрия. САЩ и Канада също са сред предпочитаните приемни страни, като САЩ се нарежда след Испания, а Канада е предпоследна в списъка.

Броят на жените, които емигрират дългосрочно и придобиват гражданство в други страни, включително сред младите, е значимо по-висок от този на мъжете. Водещи причини за емиграцията са както възможностите за заетост, по-високи доходи и образование, така и създаване и/или запазване на семейството.

АНАЛИЗ НА СОБСТВЕНИ ДАННИ

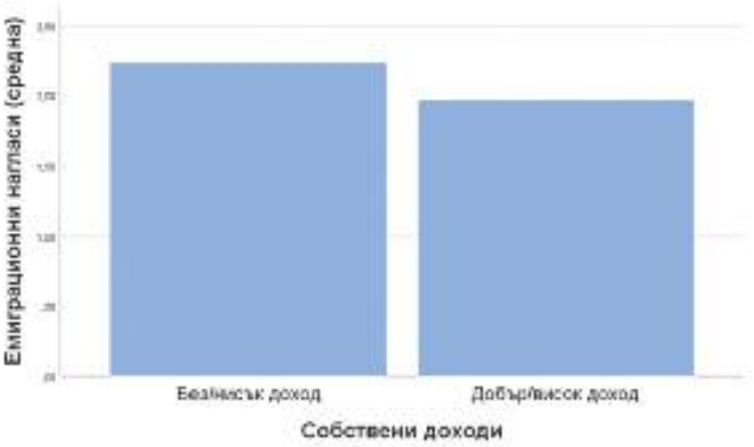
Сред основните резултати от авторското изследване е добрата новина, че сред младите хора в България днес преобладава негативна нагласа към емиграция (вж. Графика 3), като не се наблюдават различия в тази нагласа между младите мъже и жени, нито между живеещите в големи, средни и малки населени места.

Графика 3. Нагласи към емиграция на младите българи

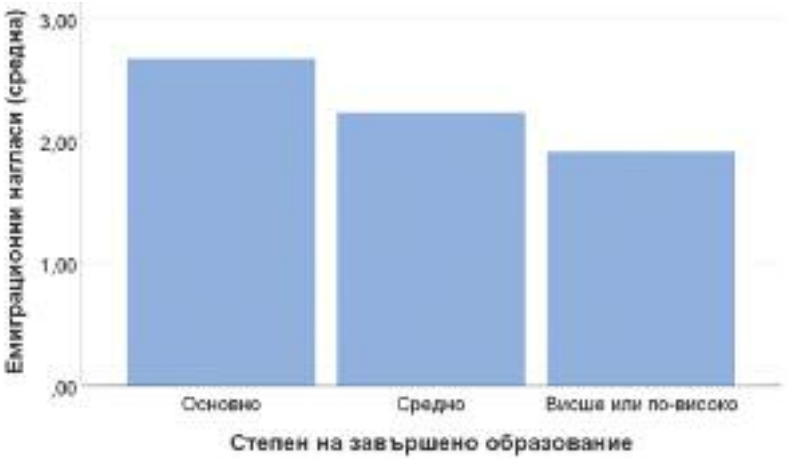
Анализът на резултатите потвърждава, че изследваните психологически характеристики (обща и специфична за дадена област склонност към риск, оптимистични очаквания, удовлетвореност от живота в България, , както и някои ценности) са значимо свързани както с нагласите към емиграция, така и с планирането на живота при младите хора в България.

Относно социално-демографските фактори, очаквано се оказва, че младите българи без собствени доходи или с ниски доходи до 1000 лв. са значимо по-склонни да емигрират в сравнение с тези с по-високи доходи (вж. Графика 4). Разбира се, това е обяснимо от гледна точка на базовата потребност от сигурност и търсенето на възможности за осигуряване на по-високо качество на живот.

Графика 4. Нагласи към емиграция според дохода

Наблюдава се ясна тенденция за намаляване на желанието за емиграция с повишаване на степента на образование на младите хора в България. Младите с основно образование имат значимо по-ясно изразени позитивни нагласи към емиграцията в сравнение с тези с по-висока степен на образование – най-вече в сравнение с онези с висше образование или докторска степен (вж. Графика 5).

Графика 5. Нагласи към емиграция в зависимост от образованието

В резултат на проведените изследвания по проекта могат да бъдат направени следните изводи за емиграционните нагласи и жизненото планиране на младите българи:

- Сред изследваните психологични фактори за нагласите към емиграция най-определяща е склонността към риск. Младите хора, които са по-склонни да поемат рискове, имат по-позитивни емиграционни нагласи.
- Потенциалът за емиграция може да се прогнозира най-успешно по склонността да се по-

емат рискове, свързани със социално-икономическия статус (образование, работа, доходи и кариера), както и в отношенията с най-близките хора (напр., готовност за раздяла с тях).

❑ Емиграционните нагласи на младите хора са свързани с техния стил на планиране в живота. Тези, които нямат изразена склонност да контролират, организират и планират живота си напред, имат по-положително отношение към емиграцията в сравнение с онези, които са по-структурирани и планиращи в подхода си към живота.

❑ Младите хора, които предпочитат да планират и организират всичко предварително, са не само по-негативно настроени към емиграцията, но и по-удовлетворени от живота в България, по-оптимистични за бъдещото си развитие в страната, по-ориентирани към постижения, по-самостоятелни и независими, но в същото време се стремят към баланс, по-загрижени са за сигурността и по-привързани към традициите и семейството, в сравнение с тези, които не желят или не умеят да планират.

❑ По-слабо организираните и планиращи млади хора са по-склонни да поемат рискове от по-организираните и планиращи индивиди, които са по-склонни да избягват непознати и несигурни ситуации.

❑ Оптимистичните очаквания, удовлетвореността на младите от живота в България и техните ценности играят второстепенна роля като психологически фактори за нагласите им към емиграция. Все пак, лицата с по-силно изразени оптимистични очаквания и удовлетвореност от живота в България, имат относително по-негативна нагласа към емигрирането.

❑ Повечето интервюирани млади хора са оптимистично настроени към перспективата за живеене в собствената държава и не демонстрират желание да емигрират в близко и по-далечно бъдеще. Отчетливо изпъква положителната оценка за собственото бъдеще, а не толкова за бъдещето на държавата. Повечето смятат, че всекидневните усилия, които полагат ще им помогнат, за да успеят именно в България, а не в друга страна. Ясно се очертава вярата в умението им да се справят с трудностите и предизвикателствата.

❑ Емиграционните нагласи не са свързани с изследваните ценности, с изключение на слабата им негативна връзка със сигурността, баланса и традицията. С други думи, по-положителни са емиграционните нагласи на младите хора, за които сигурността и традициите не са ценност.

Photo by JESHOOTS.COM on Unsplash

❑ Младите хора от поколението Z (18-25 г. възр.) са по-склонни да поемат рискове и да емигрират в сравнение с поколението Y (26-35 г.). Макар че не са по-удовлетворени от живота си в България, поколението Z са значимо по-оптимистично настроени за бъдещото си развитие в страната от предишното поколение.

❑ Младите хора, които имат по-ниски или никакви доходи, по-ниска степен на образование и предишен емигрантски опит, са по-склонни да емигрират в сравнение с тези, които имат по-високи доходи, по-висока образователна степен и нямат емигрантски опит.

❑ Колкото по-склонни са младите хора да се отделят от непосредственото си обкръжение и да подобрят социално-икономическото си положение (образование, работа, кариера), толкова по-позитивни са техните емиграционни нагласи.

❑ Въпреки отминало или настоящо желание на много млади хора да емигрират, повечето

от тях нямат конкретен план и не са предприели конкретни стъпки към емиграция заради ниската си склонност да поемат рискове, свързани с: 1. най-близкото обкръжение (т.е. раздяла със семейство, партньор, деца); 2. по-широката социална среда (т.е. отделяне от приятели, колеги, култура, език, традиции и др.) и 3. физическото/психическото си здраве и сигурност (заради пандемията, както и заради усещането за самота и несигурност в нови условия).

ОБОБЩЕН ПСИХО-ДЕМОГРАФСКИ ПРОФИЛ НА ПОТЕНЦИАЛНИЯ МЛАД ЕМИГРАНТ ОТ БЪЛГАРИЯ

Въз основа на резултатите от изследователската работа по проекта е разработен **психо-демографски профил на потенциалния млад български емигрант (18-35 г. възраст):**

- лице без собствен доход или с нисък собствен доход до 1000 лв (без значение от пол и големина на населеното място);
- с предишен емиграционен опит;
- без висше образование;
- по-вероятно на възраст между 18-25 г., отколкото на възраст между 26-35 г.;
- необвързан/а, живее с родители или съквартирант(и);
- с по-висока склонност към поемане на рискове, най-вече социални и финансови;
- има по-ниска удовлетвореност от живота си в България;

Photo by Shen Pan on Unsplash

- готов/а да се раздели с роднини и близки, най често поради следните мотиви: да подобри икономическия си статус; да има нови/вълнуващи преживявания; да създаде нови контакти;
- поддържа по-песимистична нагласа за бъдещото си развитие и реализация в България
- характеризира се с по-слаби умения за планиране, организиране и контролиране на живота си.

ОСНОВНИ НАСОКИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ЕМИГРАЦИЯТА ОТ БЪЛГАРИЯ

Като резултат от осъществените дейности по проекта са предложени **основни насоки за разработване на мерки и политики** за преодоляване на демографските предизвикателства пред съвременното българско общество:

- разработване на **комуникационни кампании** и политики, насочени **конкретно към (емигриращите) млади хора на възраст между 20-34 г.**
- промени в **нормативната уредба**, свързани със структурата, функциите и дейността на отговорните институции като Изпълнителна агенция за българите в чужбина, както и увеличаване на изпълнителския за сметка на мениджърския човешки ресурс в отговорните институции с оглед по-оперативна и ефективна дейност и по-добра координация с другите отговорни институции;
- създаване на **ясен координационен механизъм** в рамките на и между отговорните институции **за (ре)интеграция на мигрантите в страната**, включително завръщащи се в страната

български граждани; родени в България, без българско гражданство; деца на български граждани, които не са родени в България; бежанци и търсещи убежище, без българско гражданство и произход. Включване на НПО в този механизъм и в процеса на (ре)интеграция по модел и добри практики на други страни;

- повишаване на **качеството на средното и висшето образование в страната**, включително навременно **професионално консултиране и ориентиране** на младите хора, изграждане на **умения за жизнено планиране**, осигуряване на по-добри **възможности за стаж и наемане на работа** от частни и публично-частни компании, обществени организации и държавни институции. Активно въвличане на отговорните институции, бизнеса, науката и НПО в този процес на всеки образователен етап;
- адекватно повишаване не само на **заплащането на труда**, но и подобряване на **условията на труд** в компаниите и организациите, включително осигуряване на ергономична и високотехнологична работна среда, контрол на качеството и ефективността на работата, повече възможности за краткосрочна мобилност, както и за дистанционен и смесен режим на работа (където е приложимо).

СПЕЦИФИЧНИ МЕРКИ ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА МЛАДИТЕ ХОРА В БЪЛГАРИЯ

➢ **Кампании, които демонстрират „добрите примери" за реализация на млади хора в България. Разкази за успешна реализация на завърнали се мигранти. Разкази за успешна интеграция на млади мигранти в България.**

„Мисля, че една държава, особено както е от нашия случай, членка на ЕС, би трябвало да не задържа хората, когато искат да пътуват и да се преместят в друга държава. Било то по каквито и да е било причини. Но по същия начин очаквам и от други държави да проявят интерес за живота в България и да дойдат да живеят тук. Което като че ли…не съм сигурна как са данните, но мисля, че повече емигрират от България отколкото идват да живеят в България чужденци." (Жена на 20г., гр. Шумен)

Photo by Guilherme Stecanella on Unsplash

➢ **Да бъдат опровергани съществуващите стереотипи относно кръговата миграция. Да се изгради публичен образ за това явление, който да го представя в светлината на ценен опит и житейски успех за мигранта, а и на привнесени ползи за България.**

„Може би бих искала да обогатя живота си с чужбина, но не да остана там." (Жена на 21г., гр. София)

„И така, планът ми беше да отида там, да изкарам още и да спестя. И да се опитам да направя нещо - било някакъв център, било някъде да започна работа. И да имам едни такива спестявания. Да се опитам да направя нещо, което да е качествено, в България. Смятам, че трябва някой да остане и да прави нещо като хората, а не просто да взима парите." (Жена на 23г.,

гр. Пловдив)

„Хората заминават в чужбина, но част от тях искат да се върнат в България и то голяма част. Има програми в Германия. Мисля че имаше такава борса на труда миналата година, в която участваха доста агенции и големи работодатели български, които искаха да се върнат тези кадри. В компанията, в която в момента работя, има включително такава нагласа да се връщат хора учили в чужбина. Част от мениджмънта са именно такива – завършили Оксфорд, завършили световни престижни университети, дошли с едни чужди практики, които внедряват тук.“ (Жена на 35г., гр. Ботевград)

- **Да бъде преосмислен критично стереотипът за „успех“, разбиран като реализация извън страната и за „емиграцията“ като форма на „бягство“ и прекъсване на връзките с България.**

“…в България има много умни, интелигентни и способни хора, но когато мама и тате са им обяснили, че в чужбина е по-добре, те естествено стягат багажите и заминават там да учат, да работят и да се реализират. Та това е моето обяснение.“ (Жена на 34г., гр. Сливен)

„Споменах, че всеки има своя лична история и причина, за да емигрира. Моето може би не се брои за емиграция, защото няма да ми харесва да знам, че живея само там. Но в момента нищо не би ме спряло да тръгна, само ако става въпрос за здраве. Това е част от живота ми, от пътя ми. И усещам, че мога на две места да живея. Така ще ми е най-приятно.“ (Мъж на 28г., гр. София)

„Подготвяхме се, защото знаехме, че стандартите са високи. Поставяхме си по-висока цел, защото знаехме, че някъде в чужбина ще трябва да ни класират. Цял живот съм се стремил към това нещо. След което се създаде този конфликт в моето поколение: мечтаехме да заминем да учим в чужбина. И отидохме. И завършихме. И аз не знаех какво да правя с живота си. Бях завършил една от най-високите цели, които съм си представял… и се осъзнаваш изведнъж – сега трябва да започна да работя, да се задвижват нещата. И тогава взех решението да се завърна в България.“ (Мъж на 28г., гр. Севлиево)

- **Реалистично представяне на живота в емиграция в публичното пространство и в медиите. Разглеждане както на потенциалните ползи, така и на съществуващите рискове. Насърчаване на жизненото планиране при младите хора като последователност от информирани избори.**

Photo by Siora Photography on Unsplash

„Ползите са тези за кариерно развитие, за стаж също – това да можеш да говориш с хора от различни култури, националности. Обогатяване на кръгозора и т.н. Негативите са – негативно отношение към мигрантите, разбиранията им за „втора ръка, по-ниска“. Това са неща, които аз съм наясно, че се случват. Колкото и да сме отворени и глобално настроени. Глобализмът не е стигнал чак такова ниво. Негативите още са усещането, че не си си у дома и че винаги нещо ти липсва. Не всичко е на 100 %. Не е съвършеното нещо.“ (Жена на 21г., гр. София)

➢ **Насърчаване на позитивните нагласи към установяване и реализация в България. Провеждане на регулярни проучвания за нивата на удовлетвореност от живота и доминиращите нагласи сред ученици и младежи, включително параметри като: склонност към риск, оптимизъм свързан с развитие в България, доверие в институции и образователна система, нагласи за развитието на ЕС.**

„Просто аз не мисля, че в чужбина бих била по-щастлива, отколкото съм тук и бих постигнала нещата, които мога да постигна тук." (Жена, 25г., гр. Велико Търново)

➢ **Акцент върху уникалните аспекти и възможности на средата в България – природа, култура, история, социална среда. Комуникационни кампании, концентрирани върху онези ресурси на страната, които не са „преносими" и имат тежест, когато са в конкретния контекст. Послания, извън клишетата за патриотизъм и родолюбие, с фокус върху стойностни аспекти на националната идентичност.**

Photo by George Ivanov on Unsplash

„Може би природата е една от главните причини, която да ме държи тук. Почти всеки петък, събота и неделя съм в Балкана." (Мъж на 23г., гр. Троян)

„Какво ми харесва – харесва ми, че българите като нация си почитаме традициите и обичаите и никога не сме обръщали гръб на това. Тъй като съм отгледана в такова семейство, че всички традиции се почитат, всички празници – събираме се роднини и приятели. Това най-много ми харесва. Другото, което ми харесва са родните планини и море. Не всяка държава има възможност за излаз хем на море, хем на планина." (Жена на 23г., гр. Варна)

„България е малка страна с относително малък народ и е по-вероятно да срещнеш интересни хора и контактът с тях да доведе до някакви ситуации и възможности, които могат изцяло да променят живота ти. Докато в една по-голяма държава със строго определени йерархии е много трудно да се срещнат хора, които нямат никакви допирни точки. Казвам го от собствен опит. Срещала съм хора, които съм гледала само по телевизията като малка и не съм мислила, че мога да ги видя на живо и да се запозная с тях. Тук някак си всичко е на една ръка разстояние." (Жена на 34г., гр. Сливен)

„Ами тук има много приятели. Постоянно мога да излизам, да се чувствам добре. Имаш някакъв социален контакт, извличаш някакви положителни емоции от това. Пак се развиваш, имаш си средата, принадлежиш някъде." (Жена на 25г., гр. София)

➢ **Акцент върху възможностите и перспективите. Комуникационни кампании, концентрирани върху потенциалите и сферите на бъдещо развитие на живота в България. Послания извън клишетата, с фокус върху ценности като свобода, активност, динамика, иновации. Кампании, насочени към млади хора с интереси в предприемачеството.**

„Като цяло има много възможности, просто трябва да се реализират." (Мъж, 20г., гр. София)

„…имаме изключително много възможности и ако имаме желание, можем да правим каквото си помечтаем, каквото желаем, и да се развиваме в сферата, която искаме.“ (Жена на 31г., гр. Стралджа)

„Тук, където съм, ми е комфортно и съм искал да съм. Тук я нямаме тази сигурност, но пък имаме свобода. И трябва да си избереш кое ти е по-важно. Свободата е най-любимото ми нещо.“ (Мъж на 34г., гр. Правец)

➢ **Очертаване на ясни и достатъчно разнообразни перспективи за образование и професионална реализация в страната. Осигуряване на достъп до финансиране за жилищни, транспортни и бизнес нужди.**

Photo by RUT MIIT on Unsplash

„Винаги трябва да премериш едното и другото, но щом толкова много българи имаме, които отиват в чужбина, не мисля че това е добър показател за страната ни и за нас като нация. Смятам, че тези, които са там, са доста добри кадри. Говоря, че губим млади за работа, които отиват там и се мъчат до някаква степен. Просто защото не виждат бъдеще тук.“ (Жена на 23г., гр. Пловдив)

➢ **Тясна връзка между образование и бизнес. Възможност младите хора да избират професията си, правейки избор какво да учат в университетите.**

„По принцип България засега ми дава спокойствие. Това е на първо място. Чувствам се в момента спокойна. А другото, което ми дава, е това, че аз съм завършила преди година. В момента дори съм записала магистратура задочно… да знам, че работя нещото, което съм и учила, засега ме задържа в България. “ (Жена на 24г., гр. Враца)

„Според мен, трябва да има повече стажантски програми, за да свържеш образованието с практиката и тези студенти да ги мотивираш да дойдат да работят тази работа, било в държавна институция, било в частен бизнес. Няма значение в коя сфера. Но ти трябва да му дадеш шанс на тоя човек, да види какво се случва там. Не само на приказки, не само на теория. Тогава този човек ще отиде и ще види. После вече може да му се даде поголям шанс да се развива.“ (Жена на 35г., гр. София)

Photo by Jessica Rockowitz on Unsplash

➢ **Мерки, насочени специфично към подкрепа на млади семейства, завръщащи се от чужбина при раждане/отглеждане на дете/деца. Осигуряване на сигурни и удобни физически пространства за живеене и отглеждане на деца.**

Достъп до социалните системи, обезпечаване с набор от услуги, които да посрещат нуждите на децата и родителите.

Включително адаптационни програми, осигуряване на достъп до детски ясли, градини, училища и школи. Достъп до педиатрична и комплексна медицинска грижа за членовете на семействата, психологическа подкрепа (при необходимост), семейни консултации и др.

„... спокойствие на улицата, спокойствие в кооперацията, в която живееш. Да не те е страх да излезеш в парка и да се озърташ постоянно; да можеш спокойно да излезеш да караш колело; да има условия – в такъв смисъл спокойствие. Да не се притесняваш да излезеш на улицата, да изведеш детето си, да пуснеш детето си, примерно. Може би, това би ме задържало...“ (Жена на 32г., гр. София)

➢ **Мерки, насочени специфично към подкрепа на млади семейства с деца, които се местят временно в чужбина. Включително осигуряване на достъп до обучителни и други услуги и ресурси за децата на български език, с цел да се редуцира стресът и да се превентира продължителна и трудна адаптация при завръщането в страната. Където е възможно – достъп до български училища и школи.**

„Ако децата са родени в България и цялото семейство се премести в чужбина, това е много голям стрес за децата, тъй като те от една среда се местят в друга и стресът е голям.“ (Жена, 23г., гр. Варна)

➢ **Насърчаване на младежкото участие в управлението на всички нива. Насърчаване на гражданската активност сред младите хора. Създаване на механизми за “овластяване“ на тази група от обществото. Изграждане на усещане, че техният глас е значим и важен, в противовес на демографските тенденции, които поставят други поколения в позицията на мнозинство.**

„Някак си младите да имат повече доказателства, че думата им тежи. Да има повече организации и структури, които да ги извикат; да има: „Елате, кажете!“ и накрая някое от техните предложения да се приеме примерно... Докато те се чувстват в момента много изолирани.“ (Мъж на 33г., Свищов/Първомайци)

➢ **Насърчаване на изграждането на младежки мрежи, клубове, организации. Подкрепа на всякакви форми на изграждане на социални общности, които оказват активна подкрепа и ангажират млади хора. Развитие на източници на социална подкрепа на всички нива – общностно, образователно, приятелски кръгове, кръгове по интереси, семейство и пр.**

„Но в чужбина най-важното е заплащането, което блазни човека. Повечето хора, обаче, се чувстват самотни там. Аз не съм изпитала това чувство, но мои познати са ми споделяли. Там го няма този живот „хайде днес отиваме да вечеряме или да пием по едно питие някъде“. Там заведенията са по-скъпи, не че не си ги позволяват, но все пак. Обаче и хората са по-студени, по-свити. Ние с комшиите се събираме - да общуваме, да пием кафе. Там не е така.“ (Жена, 35г., гр. Пловдив)

➢ **Специално внимание и програми, насочени към младежите в малки населени места. Мерки, осигуряващи достъп до работа и жилище. Кредитиране на младежите, които остават и се заселват се в малки градове и села.**

„Ако си от малък град и не разполагаш с никакви финансови възможности за собствено жилище в голям град, пред алтернативата да теглиш кредит и да работиш в България да го изплащаш, според мен, много по-добре е да отидеш да живееш и да работиш в чужбина.“ (Жена на 33 г., София)

ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОЕКТА

Начева, И., Недева-Атанасова, В. (2021). Жизнено планиране и миграция през призмата на календарните методи за изследване на социални феномени. Психологични изследвания, 24(3), 239-268. ISSN 1311-4700 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). https://journalofpsychology.org/index.php/1/article/view/5

Панчелиева, Ц., Бакалова, Д. (2021). Риск и склонност към поемане на риск – от поведенческа финансова теория до психологическа черта на личността. В: Сб. доклади от Юбилейна международна научна конференция „Приложна психология – възможности и перспективи“, ВСУ „Черноризец Храбър“, Университетско изд., 424-438, ISSN 1314–0507. http://publish.vfu.bg/download/products/48/Psychologiy_2021.pdf

Русинова-Христова, А., Панчелиева, Цв., Драгнева, Й. (2021). Ценностите на младите българи в контекста на емиграцията – теоретичен обзор и модифицирана версия на метод за изследване на ценностите на Шварц. Психологични изследвания, 24(3), 269-288. ISSN 1311-4700 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). https://journalofpsychology.org/index.php/1/article/view/6

Bakalova, D. & Dimitrova, E. (2023). Optimistic expectations and life satisfaction as antecedents of emigration attitudes among Bulgarian Millennials and Zoomers. AIMS Geosciences, 9(2), 285-310. https://doi.org/10.3934/geosci.2023016

Bakalova, D., & Panchelieva, T. (2023)a. Risk propensity as a personality antecedent of emigration attitudes among Bulgarian Millennials and Zoomers. European Journal of Psychology Open, 82(2), Advance online publication. https://doi.org/10.1024/2673-8627/a000037

Bakalova, D., & Panchelieva, T. (2023)b. Risk-taking propensity and emigration decision-making: a qualitative data analysis. Psychological Research (in the Balkans), 26(1). https://doi.org/10.7546/PsyRB.2023.01.04

Bakalova, D., & Panchelieva, T., Nacheva, I. (2023). The interaction effect of risk-taking propensity and an earlier emigrant experience on emigration attitudes of young Bulgarians: survey evidence from an eastern European country. Proceedings of the 10th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences - SWS Vienna ART 2023 “When Science Meets Art” (accepted).

Dimitrova, E. (2020). Optimism and subjective wellbeing influence over the emigrational behavior. Psychological Research, 23(1), 19-30. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). Retrieved from https://journalofpsychology.org/index.php/1/article/view/59

Hristova, A., & Zografova, Y. (2022). Attitudes towards emigration among young citizens in Bulgaria. Anthropological Researches and Studies, 12(1), 150-164. https://doi.org/10.26758/12.1.11

Nacheva, I. & Nedeva-Atanasova, V. (2023). Young people in Bulgaria narrating about their past and future: life planning and its relations with other constructs. Psychological Research (in the Balkans), 26(3). https://doi.org/10.7546/PsyRB.2023.26.03.05

„ВИЗИТКА“ НА ПРОЕКТА

Заглавие: „Психологични детерминанти на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите хора, в контекста на демографските предизвикателства в България"

Финансиране: Договор № КП-06-Н35/4 по „Конкурс за финансиране на фундаментални научни изследвания – 2019 г.“ на Фонд „Научни изследвания“, МОН.

Базова организация: Институт за изследване на населението и човека – Българска академия на науките (ИИНЧ-БАН)

Екип:

Доц. д-р Диана Бакалова (ръководител)
Проф. дн Антоанета Христова
Проф. д-р Йоланда Зографова
Гл. ас. д-р Илина Начева
Гл. ас. д-р Екатерина Димитрова
Гл. ас. д-р Цветелина Панчелиева
Гл. ас. д-р Виктория Недева-Атанасова
Д-р Йоанна Драгнева

Контакти:

https://iphs.eu/
https://www.facebook.com/emigrationattitude .